

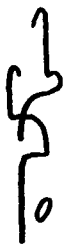
L'ANÀLISI MICROHISTÒRICA I LA HISTÒRIA COM A CIÈNCIA: ELX DURANT LA CRISI DE L'ÀNTIC RÈGIM*

Pedro Ruiz Torres

M'agradaria d'exposar en aquest breu espai el sentit d'una investigació històrica sobre Elx a les acaballes de l'Àntic Règim. Vulguera, sobretot, mostrar l'interès dels estudis centrats en casos concrets, en societats locals amb llurs organitzacions i desenvolupament respectius. Per què Elx? Com passar d'una història local, menyspreada amb raó o sense, a una història científica amb pretensions de globalitat? Quins criteris metodològics cal emprar per transcendir el marc local de la investigació i proposar interpretacions generals sobre l'evolució humana en una època precisa? I, quin interès actual pot tenir el fet d'estudiar una altra època passada, bé que siga de crisi i no estiga massa allunyada de nosaltres en el temps?

Començaré per les qüestions més fàcils. L'interès per Elx és molt simple i fàcilment compartible: saber coses sobre el passat del teu poble, sobre les seues gents i llurs modes de vida, és una curiositat elemental que no li cal justificació. Amb aquesta curiositat, amb la mateixa curiositat amb què interroguem nostres pares i avis per conèixer allò que no hem viscut, es pot iniciar un ofici, l'ofici d'historiador, i al mateix temps, un viatge apassionant a través del temps, cent, dos-cents anys enrere, fins arribar a un món, a una ciutat, a unes gents diferents a les d'avui.

* Aquest text procedeix d'una conferència llegida a l'Institut de Batxillerat Carrús d'Elx a les primeries de novembre de 1983. Tot i no haver estat revisat, conserva una mena d'estil col·loquial que m'he estimat més de mantenir-hi.

La imatge que fornia la documentació del segle XVIII i de començos del XIX era d'una societat rural, amb una economia i una organització social de la producció, una estructura social, política i ideològica, uns problemes i conflictes socials i una mentalitat força diferents als de la nostra societat actual. A les darreries del segle XVIII, el botànic Antonio José Cavanilles, venint de l'interior pel camí d'Asp, contava que veia només turons àrids de terra blanquinosa, tossals i afraus sense conrear, sense arbres ni arbustos —a tot estirar la pinada excepcional de Carrús—, fins aplegar sorprés a les rodalies d'Elx, on canviava radicalment el paisatge. Ací troba un camp abundantment conreat, amb una vila molt poblada, amb torres i cúpules voltades de palmeres i oliveres. D'altres documents de l'època descriuen el limit meridional, amb una albufera —el Fondó— que sobrepassa la llegua d'extensió, on desemboquen els regs de l'horta d'Oriola i la rambla del Vinalopó, abundós en peixos i aus aquàtiques, vorejada de maresmes i salines, junt a la qual s'escampa, pel Sudest, una llacuna insalubre que està sent dessecada amb prou feines, alhora que es colonitza la contrada. La població, concentrada en la vila i als ravals, ha anat conquerint un espai habitable, cultivant la terra, dirigint i aprofitant al màxim la poca i mal repartida aigua de reg... fins configurar tres anells concèntrics que caracteritzen les immediacions de la vila.

En la perifèria, un primer anell d'oliveres, a guisa de bosc dens que produeix gairebé el 49 % del valor agrari total de les collites de la zona. Després s'hi troba una franja intermitja d'horts on es conrea barrella (el tercer cultiu en valor: 15'7 %), blat i alfals. Per fi, quasi dins de la vila, un sorprenent palmeral que crea una imatge d'oasi nordafricà, rodejat d'una natura ferèstega i de l'aridesa dels voltants, oasi on es refugia una població temorenca tant de la mar dels pirates como de les maresmes, muntanyes i barrancs que fan de refugi a bandits i saltejadors de camins.

Aquesta població creix amb la decisiva aportació exterior d'una immigració prou important, i es véu obligada a endinsar-se en aquest medi hostil, a escampar-se per la contrada en masos i alqueries, tot creant nous poblats —com ara el de Sant Francesc d'Asís— que obliguen de conviure amb els mosquits i la malària per terres marjalenques, o llaurant partides rurals més i més allunyades de la vega del Vinalopó, amb rendiments ben

inferiors i sense aigua de reg. Població i superfície conrada creixen; i la demanda d'aliments obliga a cultivar el secà més equidistant, de plantar-hi ordi, el qual suposarà gairebé el 22 % del valor total de les collites del Camp d'Elx, en aquesta època.

La majoria d'aquesta població és formada per xicotets llauradors amb escàs capital, pocs mitjans i una mentalitat tradicional. Viuen a frec de subsistència, produeixen per sobreviure i es veuen obligats de vendre l'escàs i irregular excedent que els resta per pagar els impostos i les rendes en diner. Amenaçats constantment per les contingències de la natura, pels dramàtics efectes d'una plaga o epidèmia, es troben obsessionats pel destí capritxós i imprevisible. Se senten castigats per uns pecats que, segons sembla, han comés, per tal com quasi tot els està prohibit i quasi tot està organitzat perquè desesperen, per tal que se senten culpables, pecadors i infeliços. Per çò la necessitat d'aplacar les forces ocultes que regeixen llurs destins, de buscar-se protectors en algun avantpassat mort, en sants o divinitats que tinguen compte d'ells i intercedesquen perquè el càstig siga inferior. Una pietat, una sensibilitat religiosa i màgica, un culte a la mort més que no a la vida, que va acompanyat de desesperança en allò que puga oferir-nos aquest món i d'un somni que els acoste a l'altra vida millor.

Aquestos camperols que cultiven petites parcelles de terra, que veuen rendir poc o gens el treball de la terra, aqueixos emfiteutes, masovers arrendataris o parcers, lliuren, perquè així és establert des de temps immemorial, la majoria de llurs ingressos a llur senyor, a l'Església, al Rei, al municipi i a l'oligarquia urbana local, a través de drets i regalies senyorívols, censos, impostos i rendes de la propietat agrària en espècie o en diner. Amb prou feines poden sobreviure en època normal, mantenir-ne la família, per la qual cosa molts d'ells necessiten recollir sosa de les salines, canya de les llacunes, llenya de les muntanyes, menar a pasturar els ramats a terres de ningú o caçar i pescar furtivament. Tot açò esdevé més i més complicat i difícil: les terres, les llacunes, els erms comencen a tenir un amo que els impedeix el pas i els petits llauradors se senten cada dia més encorralats per una pobresa que quan no els proletaritzta, els obliga a viure de la caritat pública i a esdevenir «pobres de solemnitat».

10

Front a aquesta pagesia majoritària, sorgeix una capa acomodaticia de llauradors que van amuntegant terres i qualche capital, que posseixen excedents comercialitzables a bon preu, conreant allò que més es ven al mercat, diferenciant-se del petit llaurador empobrit, que malvivía i acabava sovint treballant a jornal en les terres dels seus veïns enriquits. Els rics s'agrupen en la vila; els pobres al raval de Sant Joan, antic reducte morisc, repoblat més tard amb gents de pobra condició, més subjugades, incòmodes i revoltoses que no desitjaven els rics, gents que cal contenir i reprimir amb freqüència.

Antiga porta d'entrada a la vila murada. Avui, edifici de l'Ajuntament d'Elx

En la vila, d'edificis luxosos i cases pairals properes de l'església de Santa Maria i del Palau del Duc, protegides pel castell senyorívol, resideix una poderosa oligarquia de petits nobles, cavallers i ciutadans privilegiats, alta burgesia i professionals i buròcrates de les diverses administracions existents. Es tracta d'una minoria social privilegiada que transmetia hereditàriamente els seus privilegis estamentals i el poder polític que comporta-

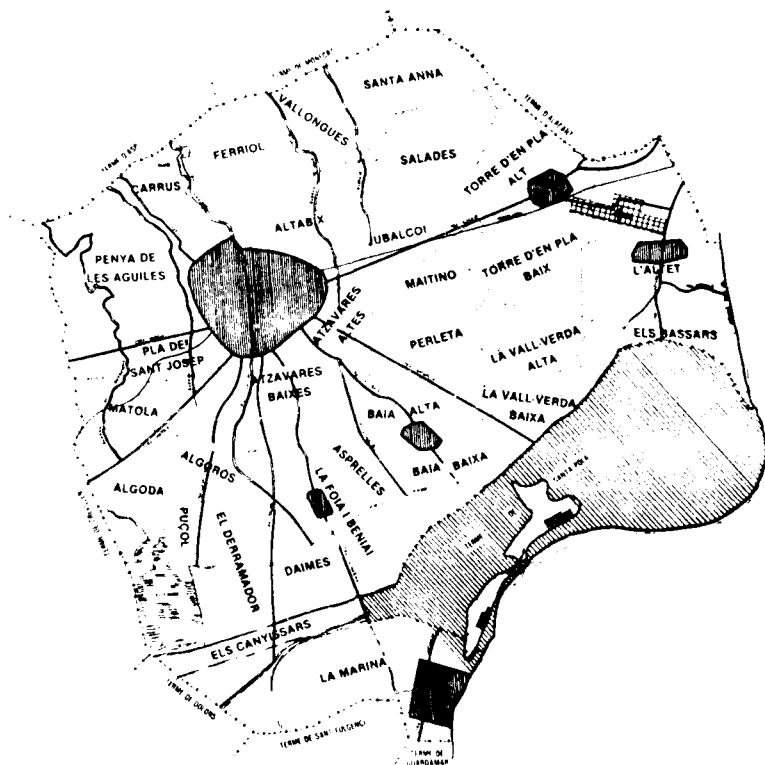

ven, que presumia de nissaga i escuts (alguns d'ells remuntables a la Reconquesta; d'altres obtinguts gràcies a llur adhesió a la causa del centralisme borbònic) i que vivia fonamentalment de les rendes que la majoria camperola els lliuraven amb periodicitat. Era una èlite amb una cultura que tant promovia càtedres de teologia com s'interessava pels astres i llur influència (maligna o benigna) sobre els esdeveniments de la vida humana. I era una oligarquia que es sentia orgullosa de la participació militar del seu llinatge en les grans empreses de la monarquia (la presa de Granada, les guerres imperials del XVI, i per això es creia interlocutora amb el poder polític que encarnava el Rei, antany son únic senyor, l'únic que reconeixien com a tal després de l'onerosa cessió de finals del XV, per la qual Elx va passar al patrimoni d'un aristòcrat cortesà de nou cuny, un aplegadís i un estranger per a més gran despropòsit.

La població concentrada en la vila, que comença a estendre's a través les partides rurals, a llaurar noves terres, a dessecar llacunes i marjals, a viure en alqueries i masos, a obrir nous camins i rompre el tradicional aïllament, aqueixa població de llauradors, amb un sector artesanal primitiu, relativament important (especialment la manufactura sabonera), vivia sota l'organització política i administrativa que l'oligarquia urbana havia establerta. Era, de fet, una herència de les velles repúbliques urbanes i mercantils de la Mediterrània occidental en la Baixa Edat Mitjana, amb lluites de bàndols i disputes interoligarquiques i la rigidesa d'un control polític que limitava la llibertat d'homes i mercaderies a l'interior de les repúbliques esmentades. Es creava així una imatge de pàtria independent, amb personalitat pròpia, que es defensava del món exterior hostil mitjançant castells, muralles i torres d'observació, amb llur guarniment de soldats i llur milícia urbana per mantenir l'orde intern i percaçar els malfactors. Una república capaç d'impedir la llibertat de moviment dels qui l'habiten, perquè té drets jurisdiccionals sobre les persones, clara supervivència de l'estatut servil medieval i de la dependència personal que comportava. I exercia aquest dret jurisdiccional fins al punt de demanar i assolir, en ple segle XVIII, l'extradicció d'un fabricant saboner il·lícit que havia gosat d'establir-se a Marsella, ensenyant-hi el seu ofici i perjudicant d'aquesta manera «els interessos de la pàtria il·licitana». Un municipi amb privilegis, regla-

0

ments i ordenances, reconeguts pel Rei, amenaçats pel Duc, el nou senyor de la vila entre finals del XV i la revolució burgesa, i més tard per l'absolutisme i al capdavant pel desenvolupament de l'Estat Modern, pel centralisme administratiu i polític i pel nou i més ample concepte d'Estat-nació, d'acord amb el desenrotllament econòmic, mercantil i burgès. Una pàtria, en fi, que ha sabut protegir-se dels enemic exteriors i molt menys dels enemics interiors, aqueix grup de propietaris que passa per alt les ordenances, s'apropia de terres comunals, ven els productes agraris sense fer cap cas de la taxació municipal, i contracta jornalers, alhora que encerca i privatitza la terra. La vella república urbana es troba més i més desbordada i amenaçada pel desenrotllament de les forces productives, per l'expansió del comerç, de l'Estat... i veu de retallar-se'n els vells drets, desapareixer-ne els privilegis jurisdiccionals, perdre-se'n el patri-

L'actual terme municipal d'Elx i Santa Pola (foto cedida per FOTOIMPRES)

2.
3.

moni agrari i la integritat territorial, el vell terme municipal gairebé tan extens com la comarca actual del Baix Vinalopó. Al seu lloc, nous senyorius amb llurs municipis respectius, nous termes municipals, dissolen el poder polític de la vella república, en trenquen l'aïllament i preparen el camí del nou Estat «nacional».

En quines condicions viu la població d'Elx? Sabem que en unes condicions més acceptables que no les d'altres poblacions veïnes: hi ha terres de conreu, treballs artesanals, un comerç relativament important. La majoria de la gent s'alimenta de pa i d'ordi (el forment és per als rics), llegums, arròs i peix. Gairebé no tasta la carn ni la llet, beu vi i aigua salobre, i aprecia la valor higiènica dels sabons, una indústria que ha assolit gran relleu en la contrada. Acaba de perdre de vista la terrible epidèmia de la pesta, però molt prompte coneixerà la mortaldat de la febre groga i les noves epidèmies de còlera del segle XIX. El desenvolupament econòmic és dèbil i limitat. Els rendiments decreixents, les crisis agràries de les primeries del segle XIX, la incidència de factors conjunturals d'índole comercial, més o menys accentuats per la situació política bèl·lica, i altres causes de diversos tipus, no anuncien un panorama massa optimista al segle XIX. La població encara es belluga en un règim demogràfic tradicional, d'alta natalitat i mortalitat; els vidus i les segones i terceres núpcies mostren la freqüència amb què es desfan els matrimonis. L'elevada mortalitat infantil és també senyal d'endarreriment. La vila, tanmateix, té la sort que hi resideixen bastants metges, però la medicina segueix entercada a relacionar les malalties amb els vents i amb el clima, practica habitualment sagnies i només té un medicament eficaç, molt eficaç per combatre el paludisme, la quina. Els metges, impotents, es troben desconcertats davant una malaltia desconeguda que ataca les mares parteres i n'acaba amb la vida, entre horroroses convulsions i contraccions. És una malaltia, la causa de la qual no té cabuda en l'esquema de la medicina de llavors: la infecció de la placenta per no haver tingut la higiene suficient en tallar el cordó umbilical després de l'infantament, que produeix el tètan puerperal.

Doncs, un medi rural transformat per una població majoritàriament camperola, que ha eixit d'un nucli més o menys urbanitzat per tal de colonitzar les rodalies. Una interacció d'homes i medi, de la qual resulta una sèrie

d'activitats econòmiques de predomini agrari. Uns treballadors de la terra que produeixen per sobreviure, que en alguns casos arriben a acumular beneficis i en altres es veuen obligats d'arreglar allò que troben, la sosa o l'almoïna, sense aplegar a produir. Unes minories que obtenen rendes del treball productiu, que s'apropien de la terra i dels restants mitjans de producció fonamentals, que s'interessen més o menys per la producció i el seu comerç, que competeixen entre ells per la renda i pel poder, en una època en què ambdues coses es confonen. Uns problemes, uns conflictes, unes ideologies i mentalitats, un mar institucional tradicional, d'origen medieval, que subsisteix a despit dels progressos de l'Estat Modern i de la propietat privada... tots aquests elements que ha anat mostrant-nos la documentació de l'època, tot aquest material bàsic que ens ha aparegut: com organitzar-lo? com relacionar-lo per tal que ens explique i ens ajude a entendre una societat tan diferent, tot evitant que el nostre modernisme ens deforme la realitat passada, que els nostres prejudicis la simplifiquen, que la nostra manera d'ésser actual esdevinga un obstacle per estudiar altres formes d'existència humana? I com ser capaços d'entrar en els problemes de fons i arribar a descobrir-hi la clau explicativa de l'evolució social? Açò últim, és transcendent per comprendre els orígens de la nostra societat actual, puix que aquesta és la continuació immediata d'aquella. Allà on hi ha continuïtat: com explicar les permanències? Allà on hi hagué ruptura: com assolir d'entendre el perquè d'aquest?

Evidentment açò no és possible si continuem, com fins ara, pel camí de la descripció, de la narració, de l'impressionisme retratista. És veritat que hem presentat els autèntics protagonistes de l'evolució social: el medi, els homes, la producció, les classes, les institucions, les mentalitats; tot abandonant la típica relació de celebritats locals o personatges il·lustres. Però no podem de contentar-nos amb açò només, tot i que ara tenim protagonistes col·lectius, homes que produeixen, que lluiten per sobreviure, i que s'organitzen socialment, continuem tenint un quadre que ens retrata l'època però no ens explica massa coses. Com i per què van organitzar així les relacions homes/natura i les relacions entre els homes? Com i per què van evolucionar i canviar, es van modificar d'una manera determinada aquestes relacions socials?

2
3
03

Per explicar quelcom cal tenir sempre una teoria. Els fets per ells mateixos no expliquen res: ens mostren les coses, ens forneixen la informació necessària, els observem per aquest motiu, però segueixen sense dir res llevat que no se'ls interroguem. I aquesta interrogació requereix criteris selectius, opcions concretes, hipòtesis determinades: un esforç de pensar, d'enraonar, de reflexionar pel nostre compte sobre el material replegat i de plantejar preguntes i respostes tradicionals tocat a allò que creiem que resol problemes fonamentals adés plantejats. Un mínim de rigor i una mínima consciència de les limitacions personals obliga a no suposar que estiga en una sola mà retre compte de com funcionava i com evolucionava la societat il·licitana en la seua totalitat. Hi ha qui pensa que fa història total, treta de la història local, perquè toca simultàniament i desordenada molts aspectes històrics de l'indret. Però ni tan sols en l'estudi microhistòric es pot pretendre fer una història total: nombroses variables entren en joc, variables que hom no està mai segur de trobar en la recerca i que em sent incapaç de manejar totalment. Sens dubte no és aquest el tipus de treball que un investigador sol, a nivell individual, pot pretendre realitzar en uns quants anys.

Però si que és perfectament legítim de centrar la investigació en un aspecte fonamental de la realitat social, múltiple i complexa, i presuposar que pel seu caire estructural, aquest aspecte pot començar a revelar-nos la clau explicativa del desenvolupament social en conjunt. I a mi em paregué, i segueix pareixent-me, que l'estructura i dinàmica de la societat comença a descobrir-se partint de l'estudi centrat en la relació social de producció, configuradores de la base material de la societat en qüestió. L'estudi, per a l'època en què estàvem podia girar a l'entorn de dos polos fonamentals que resumien les característiques de la vella economia (el senyoriu) i anunciaven el nou sistema econòmic emergent (la propietat privada).

Fou per aquesta raó que vaig batejar el meu treball amb el títol de Senyors i Propietaris, com a exponents socials de les dues relacions de producció fonamental que es donaven en el sector agrari, llavors econòmicament predominant. Relacions que no apareixen en abstracte, i tampoc amb un protagonisme extremat: que s'encarnaven en problemes i conflictes entre grups socials molt concrets, amb llurs representants que tenien noms i cognoms i que disputaven l'hegemonia en el terreny econòmic, en

una època de crisi i transició, competint entre ells però també combinant-se fins a un cert grau i fins a un cert punt.

Un estudi econòmic? Ho era en la mesura que calia estudiar el mode de producció de la vida material dels homes i saber-ne quants eren, què i quant produïen, quin excedent o plus-vàlua se n'obtenia, quin excedent se'n comercialitzava i amb quina valor, a quins preus es compraven les mercaderies, qui amuntegava beneficis i en quina proporció, etc. Evidentment calia fer-hi referència, però com a mitjà per plantejar altres problemes de fons i no com un fi principal de treball. Per això, la investigació no tenia per què aturar-se en tots els detalls d'allò que podia haver estat un treball clàssic d'història econòmica. Allò que centrava el meu interès eren les relacions socials de producció, com he dit. És a dir: intentava d'analitzar els mecanismes concrets d'explotació del productor directe (l'apropiació del plus-treball i de la plus-vàlua); mecanismes que eren de naturalesa política en el feudalisme tardà i de caire econòmic en el capitalisme emergent. Tocant a això interessaven les formes d'acumulació original del capital (mitjans de producció, treball assalariat), els mecanismes de control o desenvolupament del mercat de capitals, de treball, de productes agraris o manufacturats. Aquestes relacions econòmiques eren relacions socials, entre grups socials definits en relació amb aquests mecanismes d'explotació: diferents tipus de rendistes, de propietaris, de senyors... i, diferents tipus de treballadors...; diferents tipus de capitalistes... i aquestes relacions eren l'esquelet de l'estructura social i dels conflictes socials, polítics i ideològics. En funció d'aquesta estructura havien aparegut institucions polítiques i ideologies de classe, les unes legalitzant la situació d'explotació existent i dominant el sistema social; les altres que sorgien sense cap reconeixement legal encara, i que pugnaven amb les anteriors per assolir un terreny sobre el qual alçar-se predominantment; les unes més tradicionals i resistents al canvi; les altres més flexives a admetre un cert grau de modificació, de redreçament, amb uns límits infraquejables, amb una tolerància limitada. Per això l'estudi devia de comprendre-hi els factors polítics i ideològics relacionats amb les formes d'explotació, lamentablement descurat per la història econòmica. I per això pretenia de moure's en una direcció globalitzant, totalitzadora, on els diversos aspectes de la realitat econòmica

aparegueren interrelacionats (no superposats, juxtaposats o ordenats a tallades, ignorants de la unitat essencial del procés històric real) on els homes produeixen aliments alhora que reproduïxen llur existència social i entren en conflicte entre ells, polititzant-lo i ideologitzant-lo constantment. És aquest el sentit d'una història «total»: entendre la història com un tot articulat, impossible de fragmentar-lo; no voler tocar tots els aspectes d'aquesta realitat social complexa, la qual cosa s'esdevé impossible i pretensiosa.

El període de temps elegit, des de mitjan segle XVII a mitjan segle XIX, era adient per a observar-hi l'evolució: un món agrari, de servituds i privilegis, de poders jurisdiccionals fragmentats i repartits entre la minoria privilegiada, d'ostentació i balafiament front a misèria i marginació, un món en què resultava possible descobrir l'empremta del feudalisme, estava veient aparèixer noves formes de producció, nous grups i interessos socials, una realitat social distinta de la feudal i anunciadora de la realitat moderna dels nostres dies. L'època era típicament de crisi: allò que era vell no havia desaparegut encara, però les novetats començaven d'aparèixer, sense acabar de perfilar-se com a tals. Era el laboratori adient per cercar l'oposició substancial entre dos sistemes, entre dos relacions de producció, les combinacions possibles i el resultat de llurs oposicions, així com els modes d'evolució que es van donar entre l'època clàssica del feudalisme medieval i l'època del capitalisme industrial. Així s'obtenia el fil conductor d'una explicació que podia enriquir-se amb matisos, amb nous detalls, completant-se a mida que penetràs més i millor en el teixit de la societat i en les raons del canvi social, descobrint-hi tant les adaptacions evolutives (imperceptibles a curt termini), com les convulsions revolucionàries i l'abast social d'aquestes.

Limitacions d'aquest tipus d'estudis? Una de primera que no m'amoïna massa. L'opció metodològica, el plantejament inicial del problema, les referències teòriques d'inspiració marxista, tot és discutible i deriva de criteris subjectius. Però no ens enganyem: tot treball científic que cerque explicar i no sols contar, comporta una opció metodològica discutible. No existeix ciència neutra; ni existeix explicació exempta de subjectivisme. A l'altra banda de les hipòtesis discutibles roman el terreny del relat, de l'anècdota, de l'erudició sense fins científics, de l'observació sense més pretensions. Aquell qui vulga se-

guir aquest camí pot fer-ho, però no aconseguirà mai d'explicar res si no gosa proposar interpretacions personals, seues, per elementals que siguin, recolzades en documents (és clar: una altra cosa seria especular), contrastades amb altres (açò condueix a l'objectivitat) sempre obertes a la crítica i a la refutació.

Una segona limitació prové del marc temporal en què quedà l'estudi: manca saber-ne moltes més coses d'abans i de després; del feudalisme medieval i la crisi dels segles XIV i XV, i del capitalisme industrial i els seus orígens a l'acaball del segle XIX. El meu desig és d'avançar per aquest camí o que algú ho faci en lloc meu. La tercera limitació està relacionada amb la naturalesa del treball: l'explicació pretén només de donar compte dels aspectes socials fonamentals i de llur evolució, però no ofereix un model social complet i que explique tots els aspectes fonamentals que expliquen l'organització social i la seua evolució. Ni l'estudi no ha esgotat aquests aspectes socials fonamentals, ni tinc la vareta màgica per a explicar, partint de les relacions de producció, tots i cadascun dels problemes que aleshores s'hi presentaren. I finalment, àdhuc des de la perspectiva metodològica proposta, el treball és incomplet: és una aproximació a l'estudi de les relacions de producció en el cas d'Elx. Sóc conscient que el tema es troba lluny d'haver estat exhaurit, fins i tot pel que fa a Elx, i que hi ha molts elements del problema que falten d'estudiar o que no van ser tractats amb la mateixa profunditat que altres. La documentació era ingent i a mesura que es cataloguen els arxius i que apareixen noves fonts la massa de documentació s'eixampla. Cal conèixer millor les tècniques de producció, el repartiment de la propietat i de la renda, el nivell de proto-industrialització, les relacions entre la ciutat i el medi rural, el pes de l'Estat i la seua lluita amb els poders feudals subsistents, etc.

El camí que resta a fer és enorme. Seria necessari completar l'esquema metodològic proposat, perfeccionar-lo o modificar-lo a la llum de les noves investigacions. Caldria discutir unes altres propostes metodològiques, uns altres models alternatius i veure que expliquen més coses amb el menor nombre de proposicions (que demanava B. Russell a la ciència). La crítica, la discussió, el contrastament, la refutació es allò que mou el desenvolupament de la ciència en qualsevol camp; i la ciència no és patrimoni individual sinó d'un col·lectiu. Però per a

2
3
•

això, la comunitat d'historiadors deu (devem) acostumar-se a rebutjar tant la passió dogmàtica del qui repeteix allò sabut però amb nous adorns, com la desqualificació simplista d'aquells que s'afanyen a rebutjar allò que altres fan, a vegades per oportunisme acadèmic o per un personalisme excessiu, sense haver-lo llegit i sense tenir cap voluntat d'entendre'l.

Repassem l'exposat fins ací. Hem passat d'una curiositat personal informal a la voluntat d'explicació que ens ha menat a adoptar una metodologia i a posar-nos al servei d'un treball col·lectiu que deixa sempre provisional la nostra investigació històrica. Però segueix sense haver-hi cap altre interès que no el purament local. L'esquema proposat, o aquell que puga trobar-se en el futur, per ventura no és vàlid sols per aplicar-lo a Elx, és a dir, a un cas molt concret? No seria excessiu generalitzar les conclusions i proposar-les com a explicatives de la transició, en general, del feudalisme al capitalisme. I si no podem fer-ho: per a què estudiar tan detingudament Elx?

Anem per parts. Quan un científic qualsevol, un biòleg per exemple, estudia els mecanismes bàsics del creixement, del desenrotllament, de l'evolució d'un organisme concret (un teixit, un ésser viu...) en una fase determinada de la seua evolució, normalment hi observa un nombre limitat de casos d'una mateixa espècie, i fins i tot de vegades sols n'estudia un sol exemple.

Les limitacions que té són les mateixes que les nostres i nogensmenys les seues conclusions no es dirigeixen sols vers l'explicació del cas estudiat, sinó que es generalitzen provisionalment i a l'espera del contrastament amb estudis similars. Açò és el mètode científic i el que podem induir perfectament de l'estudi microhistòric, microsocial, pres com a laboratori d'observació de fenòmens estructurals que tenen una existència més general i comuna a societats similars en una fase pareguda d'evolució social. D'igual manera que el biòleg sap que entre els membres d'una mateixa espècie hi ha semblances estructurals i diferències formals, també hi ha estructures comuns i processos compartibles i diferències que constitueixen l'especificitat única i irrepetible de l'individu però que no neguen el tronc comú, de la mateixa manera l'historiador pot descobrir, partint de l'estudi microsocial, l'esquelet estructural comú a diverses societats d'un mateix àmbit cultural i d'un mateix estadi evolutiu. Açò ens permet d'anar més enllà de l'estudi estrictament local, valorar-lo des d'una

perspectiva científica més ampla i general. Sens dubte la proposta generalitzadora és molt provisional, a l'espera de contrastar-la amb altres estudis d'àmbits diferents, però ajuda molt més a entendre els problemes generals, per exemple els de la transició del feudalisme al capitalisme, que no determinades interpretacions a l'ús, les quals són mancades d'una mínima base documental i d'una mínima coherència interpretativa. Avui, els estudis d'Enrique Giménez sobre Alacant, els de Jesús Millán sobre Oriola, els d'Isabel Morant sobre Gandia, els de Carmen Garia Monerris sobre la zona de l'Albufera de València i molts d'altres que estan realitzant-se actualment fan possible comparar resultats, afermar les hipòtesis, contrastar casos i microsocietats. El mètode comparatiu partint d'aquests estudis comarcals o locals, contextualitzats per una problemàtica general comuna, ens permet de passar d'Elx al País Valencià, del País Valencià a la Mediterrània occidental i a la Europa perifèrica, i d'allà a l'estudi de la transició del feudalisme al capitalisme, llurs lleis tendencials i llurs modalitats.

El lector pot estar d'acord, potser no, que s'ha demostrat l'interés devers la Història com a ciència. Però pot seguir preguntant-se quin sentit té d'estudiar ara la transició del feudalisme al capitalisme; quin sentit té d'interessar-se per societats amb problemes que no tenen res a veure amb els nostres, amb els problemes que ens preocupen avui dia, ja que la nostra societat és completament distinta. Sabem de segur que la nostra societat ha deixat de tenir aquells problemes, que els problemes actuals no tenen res a veure amb aquells altres. Però a més, potser i açò és de més gran importància per raó que engloba tot l'esmentat, voler descobrir els complexos mecanismes del canvi social (del canvi *social*, no del canvi formal o superestructural) aprendre a relacionar les variables principals del canvi, igual com es mostra en societats més simples que la nostra i amb perspectiva temporal suficient per apreciar-lo en la llarga durada, entendre el naixement d'una nova societat (la nostra, la que hem heretada directament en el temps), formant-se entre l'evolució de l'antiga, amb continuïtats i ruptures estructurals, tot açò: per ventura no ens ha fornït un instrumental intel·lectual preciós per enfrontar-nos al problema genèric del canvi social? Potser no resulte avui més necessari que mai, perquè ens sentim protagonistes d'una nova època de canvi social i perquè necessitem aqueix canvi, no per

millorar la societat humana sinó per poder fins i tot impedir-ne l'extermini? Potser qualche dia, amb la col·laboració dels restants científics socials que comparteixen amb l'historiador un mateix objecte de coneixement: la societat humana, el canvi social siga una categoria susceptible d'anàlisi científica i no una paraula de moda, objecte de conversa més o menys frívola, o un misteri, un bot al buit que ens fa por, perquè seguim pensant amb una mentalitat catastrofista heretada del romanticisme del XIX. Potser qualche dia podrem dirigir conscientment el canvi, demostrar que l'home no sols ha après a dominar les forces de la natura, sinó també les pròpies forces socials, les pròpies relacions socials, i que ho fa en benefici de la major part de la humanitat i en sentit favorable al progrés social.

Evidentment que això interessa sols a aquells qui creuen que la societat és millorable, que l'explotació de l'home per l'home és atenuable, si no eliminable, i que les condicions de vida de l'home poden anar transformant-se per tal que siga més i més lliure, vertaderament lliure, i més feliç tot al llarg de la seua existència.